

Galsai Pongrácz

TÁRSTALANOK

GALSAI PONGRÁC

TÁRSTALANOK

— *Írói arcképek* —

DUNÁNTÚLI MAGVETŐ

PÉCS 1957

9-1957. Nejművelés

A szerző irodalomtörténet-írásunk fehér foltoit vizsgálja, amikor Cholnoky Viktorról, Csáth Gézáról, Geléri Andor Endréről és más írókról, irodalmárokról rajzol igen meggyőző képet. Sok vállalkozó kedvvel és felkészültséggel mutatja be és hozza közelebb az olvasóhoz a magyar próza néhány méltatlanul mellőzött magányos alakját.

Shakespeare, a bölcs varázslómester
Szelíd szigetjén elvonulva él:
Míg hömpölyög körül a tenger árja,
Az ő szigete enyhes csodatáj...

Itt, hogyha botját emeli a mester,
Lebegve árad édes, lágy zene,
Mely mondhatatlan mélyekből remeg fel...

Tóth Árpád, Babitsot köszöntő versében idézte fel így Shakespeare bölcs mágusát, aki – „míg künn a bús kor viharja... a vén világot jajgatni kavarja” – magányos szigetén zenét varázsol, feledtetőt és gyönyörűt. Prospero a magányosság jelképeként élt tovább; még viharosabb korok társtalan álmodóiban.

Századunk, a nagy nemzetek irodalmával is versenyképesen, egész írói generációkat nevelt fel Prospero szellemében. A megújuló magyar próza sokszor méltatlanul mellőzött magányosait.

E kötet közülük választ ki néhányat.

Egyéni alkatukban és sorsukban könnyű megtalálni azokat a jegyeket, amelyek – szinte parancsolatszerűen – társtalanságra kötelezték őket; Cholnoky Viktort és Csáth Gézát az alkohol és a morfium tette magányos gyönyör-élvezővé, Török Gyulában a nemesség regenerálódásának önvigasztaló ábrándja, Pap Károlyban a papi nevelés hatása, a zsidó faji múlt mitikus látomásai zárták le a lélek kifelé nyíló kapuit, Gelléri Andor Endrét pedig a szegénység és az önbizalomhiány kényszerítette álmodó remeteségbe.

Életművük tartalma nem is lehetett független magányuktól. Cholnoky a delirium vörösfényű cellájában birta elő kísérteties alakjait, Csáth Géza, mielőtt még alkotóerejét elemésztette a morfium „józan mámore”, az idegélet mániákusaival kötött írói szerződést, Török Gyula megváltó eszméjét, a nemesség polgárosodását realizálta történeteiben, Pap Károly a Biblia „szentföldi égőve” alatt áldozott profétikus hajlamainak, míg Gelléri Andor Endre a nyomor délibábos visszfényeit álmodta a valóság fölé, s nem mert megbirkózni a kor teljesebb, átfogóbb ábrázolásával. Írásaikban – általában – több a magányos lélek kalandja, megszállottsága, víziója, mint a reális élmény és kritikai józanság. S – anélkül, hogy kényszer-analógiákat keresnénk – sorsuk közös tragikumával is számolnunk kell; ötük közül csak kettő, Cholnoky és Pap Károly élte meg a negyven évet, a férfi-érettség termékeny, biggadt korszakát. Cholnokyt a szesz, Csáthot a morfium, a szívbeteg Török Gyulát az újságíró-robot, Pap Károlyt és Gelléri Andor Endrét a fasizmus ölte meg. Fiatalon haltak meg mindannyian, tüdejükben még az indulás nagy lélegzetvételével, izmaikban a kezdő-sebesség lendületével – a célbaérés örömet nem élvezhették.

Az olvasók szélesebb rétegéhez, amely – mint versenypályán a közönség – csupán a „befutottakat” tartja számon, nem érkezhettek el; sokatigérő képességeiket csak néhány „pályabíró” és bemsfentes érdeklődő jegyezte meg. Korai haláluk miatt a kortárs-írók nekrológjai, emlékezései is jórészt a teljesebb értékelés előzménye nélkül hangzottak el. Később meg irodalompolitikánk zsarnoki dogmatizmusa tartotta „fölöslegesnek” beváratlan tervei, töredékes életművük méltatását, kezére játszva a szorgalmasan temető időnek. Úgy látszott, hogy a magyar próza számos kiválósága végképp eltűnik a feledésben.

Az itt következő tanulmányok – bár a teljesség igénye nélkül, olvasmányélményeim alkalmi ösztönzésére születtek – iroda-

lomtörténetírásunk adósságának csekély kis részét kívánják törleszteni. Nemes valuta helyett talán csak bolmi aprópénzzel.

De remélem, hogy a bátralék kifizetésére is mielőbb, sokkal bőkezűbben sor kerül.

1956. szeptember 10.

G. P.

Burkolóterv:

PAP KLARA

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Cholnoky Viktor</i>	11
<i>Csáth Géza</i>	33
<i>Török Gyula</i>	59
<i>Pap Károly</i>	83
<i>Gelléri Andor Endre</i>	113

